

становив 0,12. Таким чином на 1 грн товарообороту у 2010 р. припадало 0,12 грн оборотних активів, що є прийнятним значенням.

Табл. Показники ефективності використання оборотного капіталу Сокальської СТ у 2008-2010 рр.

Показник	Рік			Абсолютне відхилення (+, -)	
	2008	2009	2010	2010 до 2008	2010 до 2009
Чистий прибуток, тис грн	17	16	27,8	10,8	11,8
Товарооборот, тис грн	3610	3971	4294	684	323
Середньорічна сума оборотних активів, тис грн	476,5	490	512,5	36	22,5
Коефіцієнт оборотності	7,58	8,10	8,38	0,80	0,27
Коефіцієнт завантаження	0,13	0,12	0,12	-0,01	0,00
Термін обороту, дн.	47,5	44,4	423	-4,5	-1,5
Рентабельність середньорічної суми оборотних активів, %	3,57	3,27	5,42	1,86	2,16

Тривалість (швидкість) обороту оборотного капіталу у 2010 р. порівняно з 2008 р. зменшилася на 4,5 дня, що є позитивним явищем для підприємства. Порівняно з 2009 р. цей показник зменшився на 1,5 днів. Таким чином тривалість одного обороту становить 43 дня. Отже, спостерігається прискорення руху оборотних активів, що є позитивно.

Показник рентабельності оборотного капіталу (відношення прибутку до величини оборотних активів) у 2010 р. порівняно з 2008 р. збільшився на 1,86 %, порівняно з 2009 р. – на 2,16 % і становить лише 5,45 %. Це означає що наше підприємство ефективніше почало використовувало оборотні активи. Виявлено, що Сокальська СТ доволі раціонально використовує оборотний капітал і це позитивно впливає на результати її фінансово-господарської діяльності.

Разом з тим, розроблення ефективного механізму поповнення оборотного капіталу є передумовою успішного господарювання підприємства, що вимагає спрямування частини прибутку або доходу на поповнення оборотного капіталу; подальшого прискорення оборотності оборотного капіталу; застосування у вказаних цілях переоцінки товарно-матеріальних цінностей; підвищення ефективності використання оборотного капіталу[5].

Висновки. Оборотний капітал торговельного підприємства – це сукупність матеріальних та грошових цінностей (економічних ресурсів), що знаходяться в постійному кругообігу, змінюють свою матеріальну форму протягом одного операційного циклу та в повному обсязі переносять свою вартість на товари, що реалізує підприємство.

Управління оборотним капіталом полягає в обґрунтуванні управлінських рішень не лише стосовно визначення потреби в обсягах кожного виду поточних активів, але також і у тому, як ці активи будуть фінансуватися. Ефективне використання оборотного капіталу як важеля зміцнення фінансової стійкості торговельних підприємств ґрунтується на оптимальному поєднанні таких цілей його функціонування: максимізації рентабельності при забезпеченні стійкої і достатньої платоспроможності підприємства.

Література

1. Гудима Т.І. Оборотний капітал підприємства як економічної категорії Т.І. Гудима // Перехідні економічні системи : зб. наук. праць студентів, аспірантів і викладачів. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2007. – Вип. 9. – С. 370-371.
2. Ковалев В.В. Финансы предприятий : учебн. пособ. / В.В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – М. : ООО "ВИТ + РМ", 2002. – 325 с.
3. Кравчук Н. Оцінка впливу оборотних активів на фінансовий стан підприємства / Н. Кравчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 4. – С. 249-251.
4. Поддрьогін А.М. Финанси підприємств : підручник / А.М. Поддрьогін, Л.Д. Буряк, Г.Г. Нам та ін. / керівник авт. кол. і наук. ред. А.М. Поддргін. – Вид. 3-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2000. – 460 с.
5. Сорока Р.С. Чинники впливу на ефективність функціонування оборотного капіталу / Р.С. Сорока // Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. – 2010. – № 2. – С 72-80.

Васильцив Т.Г., Якимив О.О. Теоретико-прикладні основи со- вершенствования управління оборотным капиталом торгового предпри- ятия

Рассмотрены понятие оборотного капитала предприятия, его состав и структура, теоретические основы эффективности управления и принципы управления оборотным капиталом предприятия. Предложено усовершенствование эффективности использования оборотного капитала предприятия.

Ключевые слова: оборотный капитал, диагностика и эффективность управления.

Vasul'civ T.G., Yakymiv O.O. Theoretical and applied foundations for improving application efficiency of mercantile business

In the article the following is discussed: concept of working capital, its composition and structure, theoretical basis of effective management and principals of managing the working capital of mercantile business. Improvement of application efficiency of business working capital is suggested.

Keywords: working capital, diagnosis and management efficiency.

УДК 658.4:339.137.2

Доц. Н.І. Дуляба, канд. екон. наук;
магістрант Л.Ю. Пуш – Львівська КА

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВИТРАТ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено сутність витрат як економічної категорії у різні часові періоди. Проведено аналіз наукової літератури щодо розкриття проблемних питань на сучасному етапі трансформації знань про витрати. Виокремлено дослідження еволюції та сутності витрат обігу, відображено їх місце у поточних витратах підприємства в сучасних умовах.

Ключові слова: витрати, витрати обігу, поточні витрати, торговельне підприємство.

Вступ. Кожне торговельне підприємство, здійснюючи свої господарські функції, має певний набір цілей. Для реалізації намічених цілей керівники виконують відповідні управлінські функції, до складу яких входить прийняття рішень, планування, оперативне управління, контроль за виконанням управлінських рішень за допомогою аналізу результатів фінансово-господарської діяльності підприємства. У ході такої роботи підприємство здійснює витрати, необхідні для практичної реалізації прийнятих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорії витрат мають глибокий генезис, оскільки проблеми ефективного та раціонального витрачання ресурсів та фінансованих коштів цікавили економістів ще з давніх часів. Велику увагу проблемі витрат приділяли такі вітчизняні вчені, як: П. Атамас, І. Білоусова, Ф. Бутинець, П. Гарасим, С. Голов, М. Грещак, В. Добровський, А. Загородній, Ю. Кілочко, В. Лень, Л. Нападівська, І. Парасій-Вергуненко, Г. Паргій, М. Пушкар, В. Сопко, О. Терещенко, Н. Ткаченко, А. Череп, М. Чумаченко. Окрім науковців, питанням витрат приділяють увагу і українські практики, серед яких можна назвати Т. Каменська, Н. Шандова, К. Юрченко. Різноманітні аспекти управління витратами торговельного підприємства досліджували такі провідні вітчизняні вчені як І. Бланк, Я. Качмарик, А. Мазаракі, Н. Ушакова.

У них, зокрема, відображаються проблеми формування, аналізу, планування та оптимізації витрат підприємств в сучасних умовах. Такі фундаментальні дослідження становлять теоретичну основу цієї роботи.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження сутності та складу витрат торговельного підприємства в сучасних умовах господарювання. Це питання є надзвичайно актуальним для розроблення ефективного механізму управління витратами в сучасних умовах господарювання, проте недостатньо розробленим з погляду врахування динамічних змін зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Еволюція знань про витрати має свою історію, етапи становлення. Н.С. Андрущенко на основі своїх досліджень викремив чотири етапи розвитку знань про витрати:

- перший етап – публічна звітність про витрати, відстежування, облік і контроль витрат на господарському і державному рівнях (XXVIII -II ст. до н.е.);
- другий етап – здійснення спроб розкрити суть поняття "витрати", поява різних теорій витрат (XIV-XIX ст.);
- третій етап – використання математичних методів в теорії, дослідження поведінки витрат, вивчення витрат як об'єкта обліку і контролю (XX ст.);
- четвертий етап – виникнення нового напрямку дослідження – управління витратами (кін. XX -поч. XXI ст.) [1, с. 4].

На першому етапі формується найпростіше уявлення про витрати та їх роль у веденні господарства. Економіка як наука почала зароджуватися ще в античності. Так, одним з основоположників наукової економіки є Ксенофонт, автор праць "Про доходи" та "Економіка" або вчення про господарство. Однак справжнім титаном економічного вчення античності є Аристотель. Він вважав, що ідеал господарства – це натуральні замкнені господарські системи, в яких використовували працю рабів. Багатство сприймалося як сукупність продуктів, виробів, виготовлених в цих господарствах.

Оптимальним способом досягнення багатства в часи античності вважали загарбання нових територій і рабів з подальшою раціональною організацією їх праці, тобто постає питання про зменшення витрат предметів праці шляхом раціонального їх використання [2, с. 382].

Розглядаючи це питання, варто звернути увагу на староіндійську економічну думку IV-III ст. до н.е., а саме на трактат "Артхашастра". Автором

цієї праці є Каутілья – радник царя Чандрагупти І. Каутілья розглядає проблему "вартості речей" та ринкової ціни товару. Він вважав, що ціна товару на ринку складається з витрат на виробництво та торговельних витрат, а тому торговець повинен визначати частку прибутку в ціні товару 5 % від ціни на місцеві товари і 10 % – на ввізні [2, с. 383].

Проблеми сутності та визначення факторів, за допомогою яких можна знизити витрати, розглядали і в Римській імперії. Зокрема римський вчений Варрон. Свої погляди він виклав у трактаті "Про сільське господарство". У своїй праці вчений шукає шляхи зміцнення економіки за рахунок зростання інтенсивності виробництва, удосконалення методів експлуатації рабів, використання матеріальної зацікавленості тощо, це підвищує прибутковість рабовласницьких господарств, зростання ефективності виробництва.

Проте, із занепадом Римської імперії, продуктивність рабовласницької праці значно зменшилася, що призводило до погіршення якості продуктів праці. Цю проблему розглянув у своїй праці "Про сільське господарство" римський вчений Колуммела. Він писав про те, що "раби завдають полям значних збитків, погано ставляться до праці, до інвентаря, крадуть". Вчений вважав, що виходом з даної кризи є перехід до використання праці вільних виробників [2, с. 383]. Звідси можна сказати, що економічний розвиток країни має великий вплив не тільки на господарську діяльність господарства чи підприємства, а й на кожен її елемент зокрема. Розвиток знань про витрати бере свій початок ще в стародавніх країнах: Єгипті, Вавилоні, Греції, де сформувався зародки поняття "витрат" та відображення їх в обліку, що стало підґрунтям для проведення подальших досліджень.

Другий етап характеризується значними внесками у дослідження витрат. Зокрема, поняття витрати та уявлення про них розвивалися в працях таких вчених економістів: А. Сміта, Д. Рікардо – теорія затрат, К. Маркса – теорія трудової вартості, У. Петті – вчення про справедливую ціну, А. Маршалл та інші.

Основні положення економічної категорії витрат виробництва, як зазначає О.В. Олійник [1, с. 65], розробив класик політичної економії К. Маркс. Це поняття він розглядав з погляду теорії трудової вартості, яка ґрунтується на двох принципових категоріях – витрати виробництва і витрати обігу. Витрати виробництва становлять витрати на виробництво, які повинні здійснити організатори підприємства з метою створення товарів і подальшим отриманням прибутку. Категорія витрат обігу пов'язана з процесом реалізації товарів, до яких відносять додаткові витрати обігу, а саме витрати на пакування, сортування, транспортування та зберігання товару. Цей вид витрат близький до витрат виробництва. Витрати виробництва та обігу К. Маркс розглядав в процесі формування витрат за їх основними елементами у виробничому процесі.

Розглядаючи витрати обігу варто згадати про значний внесок вітчизняних авторів радянського періоду у їх дослідження та витрат загалом. Зокрема, в економічній енциклопедії в 1972 р. вчений-економіст А.А. Якобі визначає витрати обігу як сукупність витрат, пов'язаних із процесом обігу товарів, які за своєю економічною природою розподіляються на чисті та додаткові [1, с. 533].

А.І. Абатуров у праці "Издержки обращения в розничной торговле" писав, що витрати обігу в радянській торгівлі становлять витрати матеріальних і грошових засобів, які виникають у сфері обігу щодо доведення товарів від виробництва до споживача [4, с. 5]. У своїй праці автор зазначає складові елементи витрат обігу, до яких відносить витрати на транспортування, зберігання, сортування, пакування, продаж і облік руху товарів.

Пізніше А.І. Абатуров опублікує наступну свою працю, у якій зазначас, що: "Радянська торгівля здійснює доведення товарів народного споживання від виробництва до споживачів і їх реалізацію населенню. Виконання цих функцій торгівлі пов'язано з окремими витратами живої і уречевленої праці. Ці витрати, які виражені в грошовій формі і які виникають у сфері обігу, є витратами обігу. До них відносять витрати на купівлю, транспортування, зберігання, сортування, упаковку, продаж, облік руху товарів, а також витрати, які пов'язані з управлінням торговими організаціями і підприємствами" [4, с. 3]. Порівнявши ці два визначення, бачимо, що в своїй другій праці автор виокремлює таку складову витрат обігу як управлінські витрати.

У праці "Фінанси торгівлі" вчений А.М. Бірман зазначає, що витрати уречевленої і живої праці об'єктивно необхідні не лише в процесі виробництва, але й у сфері товарного обігу. Автор розглядає фінансові особливості окремих елементів витрат, а саме:

- кошти, що йдуть на закупівлю товарів, призначених для запасів. Вони не витрачаються безповоротно, а авансуються і постійно є в обсязі підприємства;
- поточні витрати з організації процесу товарного обміну або витрати обігу. Кошти на ці цілі надходять після кожного акту реалізації товарів у складі торгу;
- капітальні вкладення в розширене відтворення основних фондів. Протягом певного періоду часу вони окуповуються;
- безповоротні витрати, що виходять із сфери діяльності підприємства. Це відрахування в державний бюджет частини прибутку, амортизаційного фонду, прямих податків та інших платежів;
- внутрішньосистемний перерозподіл оборотних коштів, прибутку, доходів, що не змінює обсягу фінансових ресурсів всередині галузі, проте також має економічний характер витрат;
- витрати населення у сфері споживання на придбання товарів (витрати споживання) [5, с. 31].

В.А. Расвський визначає витрати обігу як один із найважливіших якісних показників господарської діяльності торговельного підприємства, в якому найбільш повно відображені всі позитивні і негативні чинники в організації торговельного процесу [5, с. 415].

Російський вчений К.А. Раїцький зазначає, що "У реальній дійсності поняття витрат є багатофункціональною категорією. На підприємствах торгівлі розрізняють витрати на закупівлю товарів, капітальні вкладення в розширене відтворення основних фондів і поточні витрати на організацію господарської діяльності (транспортування, зберігання, сортування, упаковку, рекламу і реалізацію товарів)" [5, с. 413]. Окрім цього, автор зазначає, що витра-

ти обігу – це витрати, які пов'язані з рухом товарів від виробників до споживачів, включаючи їх реалізацію кінцевим споживачам. А тому він пропонує їх розглядати як собівартість закуплених товарів, витрат доставки та реалізації. Підсумовуючи можна сказати, що витрати обігу – це сукупність грошових та матеріальних засобів для виготовлення, зберігання, транспортування та доведення товарів до споживачів.

Водночас, сутність витрат обігу в сучасних умовах є категорією, яка формується під впливом діючих нормативних документів України. Зокрема, Національні стандарти бухгалтерського обліку П(С)БО 1 та П(С)БО 16 визначають витрати як зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками). У цьому визначенні сутність витрат виражається не через їх економічну природу, а через наслідки операцій з активами та капіталом для фінансово-майнового стану підприємства [6].

Згідно з Методичними рекомендаціями з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності, затверджених наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 22.05.2002 р., № 145, поточні витрати підприємства – це грошове відбиття витрат живої та уречевленої праці на здійснення поточної торговельно-виробничої діяльності підприємства, що за натурально – речовим складом становлять спожиту частину матеріальних, нематеріальних трудових та фінансових ресурсів [7].

Отже, в процесі господарсько-фінансової діяльності торговельного підприємства виникають витрати, пов'язані із веденням цієї діяльності, які називаються поточними витратами. За економічною сутністю поточні витрати торговельного підприємства становлять сукупність затрат живої та уречевленої праці на здійснення поточної торговельно-виробничої діяльності підприємства; а за натурально-речовим складом – спожиту частину матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Залежно від напрямків діяльності, які здійснює торговельне підприємство, у складі його поточних витрат, виділяють: витрати обігу; собівартість робіт (послуг) виробничого характеру, наданих на сторону; собівартість продукції, що виробляється; витрати на проведення позареалізаційних операцій (здача майна в оренду, здійснення фінансових інвестицій тощо).

Витрати обігу у складі витрат торговельного підприємства посідають переважне місце. Вони становлять сукупність затрат живої та уречевленої праці на здійснення процесу реалізації товарів, що виражені в грошовій формі, тобто є за своєю суттю собівартістю послуг торговельного підприємства щодо доведення товарів від виробника до споживача та зміною форм вартості (перетворення товарів на гроші).

Висновки. На основі проведеного ретроспективного аналізу сутності витрат в торгівлі визначено не лише походження та еволюцію поняття, але й сучасне бачення їх сутності та складу. Оскільки в складі поточних витрат торговельного підприємства переважають витрати обігу, варто зазначити, що в сучасних умовах в загальному вигляді це – всі витрати підприємства, пов'яза-

ні із доведенням товарів від виробника до споживача. Водночас, сучасна економічна наука розглядає різноманітні підходи до визначення витрат обігу та їх складу, що є напрямом подальших досліджень на шляху до розроблення дієвих заходів оптимізації структури витрат торговельного підприємства.

Література

1. Андрищенко Н.С. Суть і значення витрат: історичний аспект / Н.С. Андрищенко // Економічна теорія та історія економічної думки. – 2007. – № 5. – С. 121-126.
2. Трухан О.Л. Розвиток теорії витрат: еволюція і сучасні тенденції / О.Л. Трухан // Вісник Житомирського державного технологічного університету : зб. наук. праць. – 2003. – № 4. – С. 231-236.
3. Абатуров А.И. Издержки обращения в розничной торговле / А.И. Абатуров. – М. : Государственное издательство торговой литературы, 1962. – 242 с.
4. Фабричнов А.М. Проблемы издержек производства в экономическом учении К. Маркса / А.М. Фабричнов. – Воронеж, 1987. – 126 с.
5. Раицкий К.А. Экономика предприятия : учебник [для студ. ВУЗов]. – М. : Информац.-внедренческий центр "Маркетинг", 1999. – 236 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати". Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня № 318. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня за № 27/4248 (із змінами і доповненнями).
7. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності. Затверджено наказом Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України від 22 травня 2002 р., № 145. – 126 с.

Дуляба Н.И., Пуш Л.Ю. Особенности определения сущности расходов торгового предприятия

Исследована сущность затрат как экономической категории в разные временные периоды. Проведен анализ научной литературы по раскрытию проблемных вопросов на современном этапе трансформации знаний о расходах. Выделены исследования эволюции и сущности издержек обращения, отражено их место в текущих расходах предприятия в современных условиях.

Ключевые слова: затраты, издержки обращения, текущие расходы, торговое предприятие.

Dulyaba N.I., Push L.Yu. Features of defining the essence of the cost of commercial enterprise

The essence of the economic costs to both categories at different times. An analysis of the scientific literature on disclosure issues at the present stage of transformation of knowledge about costs. Highlighted research on the evolution and nature of distribution costs, reflecting their place in the operating costs of the company at present.

Keywords: costs, distribution costs, operating costs, commercial establishment.

УДК 331.522.4:614.2

*Ст. викл. О.О. Ільчук, канд. екон. наук;
магістрант С.М. Заставна – Львівська КА*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА СФЕРИ ПОСЛУГ

Розглянуто методику формування, використання та оцінювання трудового потенціалу підприємства сфери послуг на прикладі охорони здоров'я. Запропоновано напрями вдосконалення процесів формування та використання трудового потенціалу підприємства за умов виходу з кризи.

Ключові слова: трудовий потенціал, сфера послуг, оцінювання трудового потенціалу, відтворення трудового потенціалу

Постановка проблеми. Ефективність функціонування підприємств залежить від якості трудових ресурсів і професіоналізму працівників. Трудовий потенціал підприємства – це не тільки фактор економічного зростання, головна виробнича сила, але й люди з їх різноманітними здібностями та потребами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування трудового потенціалу і перспективи його реалізації є визначальними для майбутнього України та створення умов переходу до інноваційної моделі розвитку. Водночас, рівень і якість трудового потенціалу виступають фундаментом життєзабезпеченості та стабільності у суспільстві, відіграють провідну роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України.

Загострення проблем відтворення трудового потенціалу в період трансформації економіки потребує переосмислення наукового доробку з питань його розвитку, регулювання зайнятості населення та врахування в дослідженнях тих суперечностей, умов і чинників, які визначають перспективи економічного зростання держави та утвердження нової економічної моделі зайнятості. Досліджували різні аспекти проблем формування та реалізації трудового потенціалу населення зокрема: Д. Богиня [3], О.А. Грішнова, О.В. Крушельницька [8], Г.В. Осовська [8], С.І. Пирожков, О. Амоша, Є.П. Качан [5], Д.Г. Шушпанов [5], А. Колот [6], Е. Лібанова, В. Штенко, І. Петрова та ін. Питанням ресурсного та кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я приділено увагу в роботах таких науковців: Л. Богуш, І. Вітенко, Ю. Вороненко, В. Лехан, Г. Трілленберг, Л. Шевчук.

У публікаціях Міжнародної організації праці постійно акцентовано увагу на тому, що трудове життя варто розглядати як найважливішу сферу соціально- економічної діяльності, а забезпечення його високої якості є однією з головних передумов формування конкурентоспроможності суспільства [7].

Постановка завдання. Головним завданням нашого дослідження є пошук методів вирішення питань щодо вдосконалення процесів формування та використання трудового потенціалу підприємства сфери послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наукових підходів до визначення поняття трудовий потенціал свідчить про неоднозначність тлумачення природи трудового потенціалу, наявність багатьох визначень, складність структури та багатогранність його проявів, що потребує застосування чіткої та послідовної методології вивчення його сутності та осмислення. Так, Д.П. Богиня та О.А. Грішнова вважають, що трудовий потенціал – це "інтегральна оцінка і кількісних і якісних працівників підприємства" [3, с. 42]. Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька трудовий потенціал інтерпретують як "сукупність працездатного населення з урахуванням інтелектуального розвитку, здібностей, знань, умінь, досвіду, духовних цінностей, звичаїв, традицій, переконань і патріотизму" [8, с. 36]. С.І. Пирожков розглядає трудовий потенціал як "розвинену в цьому суспільстві сукупність демографічних, соціальних і духовних характеристик і якостей трудоактивного населення, що реалізовані або можуть бути реалізовані за умов досягнутого рівня розвитку продуктивних сил, науково-технічного прогресу та системи відносин, пов'язаних участю в процесі праці і суспільної діяльності" [1, с. 16]. На пог-